

Piirros Pentti Huortimo

SARJAKUVA JA IDEOLOGIAT

BARKER, Martin
Comics: ideology, power and the critics
Manchester University Press, 1989.
320 s.

pyrkii mm. lukijatutkimuksin, haastatteluin ja esim. lukijapostin tutkimisen avulla selvittämään lukijan suhteen sarjakuvaan. Tutkimuksen kenties antoisin puoli onkin sen esiintuoma tieto sarjakuvien merkityksestä lapsille Itselleen: miten he sarjakuvat kokevat ja mitä niissä arvostavat. Barkerin analyyseissa kaikki käsitellyt sarjakuvat – joista varsinkin Action ja Jackie ovat ns. pahamaineisia – osoittautuvat saamaansa kritiikkiin nähden arvomaailmaltaan huomattavasti monivivahteisimmiksi kuin voisi odottaa.

Innostuneesti, mutta paikoin sekavasti argumentoiden Barker käy läpi mitä erilaisimpia sarjakuvaan liittyviä tutkimussuuntauksia, alkaen stereotyyppi- ja samastumiskäsitteille pohjautuneista tutkimuksista, joiden pääasiallinen huolenaihe sarjakuvien suhteen oli, enivät ne anna oikeaa kuvaa maailmasta. Sarjakuvat edustavat kaavoittuneita käsityksiä ja suhtautumistapoja, joilla vaikuttavat lukijoihinsa mm. passivoivasti (tyttöjen romanttiset sarjat) tai väkivaltaa ihannoivasti (poikien toimintaviihde).

Erityisen vaaralliseksi sarjakuvan tekee näiden tutkimusten mukaan se, että lapset samastuvat siihen. Stereotyyppien etsintä oli 1970-luvun joukkoviihdetutkimukselle loputtoman innostuksen kohde, suorastaan oma teollisuudenhaaransa.

Barkerin mielestä samastuminen ja stereotyyppien käsiineet sarjakuvaa koskevissa tutkimuksissa eivät ole analyysivälineitä, vaan korostunutta sosiaalista huolta: valepukuisia

syytöksiä sarjakuvaa vastaan. Barker palauttaa stereotyyppin käsitteen sen varsinaiselle luojalle Walter Lippmannille, jonka teos Public Opinion ilmestyi vuonna 1922.

Lippmannin mukaan ihmisten tiedon ja kokemuksen puute saa aikaan sen, että symbolit ja mielikuvat (Lippmann ei vielä kutsunut niitä stereotyypeiksi) hallitsevat heidän ajatteluaan ja toimintaansa. Tarvitaankin erityisiä tiedonvälityksen eksperttejä kasvattamaan ihmisiä, jotta heidän käsityksensä vastaisivat todellisuutta. Implisiittinen politiikka stereotyyppin ja samastumisen käsitteisiin nojaavien tutkimusten takana onkin se, että mielikuvituksen kytkeytyviä viestimiä pitäisi voida hallita niiden "jotka tietävät", koska nuoriso, työväestö jne. ei ymmärrä omaa parastaan.

Barker tutki Actionin lukijoita survey-tyypillä kyselytutkimuksella noin kymmenen vuotta lehden lakkauttamisen jälkeen. Lehti herätti ilmestymisaikanaan paheksuntaa väkivaltaisuuksillaan, sen julkaisuhistoriaan sisältyy runsaasti sensuroitujen piteitä ja mm. yhden numeron vetäminen pois myynnistä.

Barkerin mielestä epätavallisen kovat sensuroitujen piteet olivat lähinnä lehden poliittiseen ja yhteiskunnalliseen ainekseen kohdistuvia: "aikusten" politiikka sensuroitiin lehdestä väkivallan siivellä. Actionin tarinat tapahtuvat pääasiassa sodan, urheilun ja muiden miesten aktiviteettien kentällä. Barker luonnehtii sarjaa: väkivalta on sokeeraavan yllätyksellistä, päähenkilöt eivät ole yksiselitteisen hyviä, ilmapiiri on usein kyyninen, jokainen sarja sisältää dilemman, täysin ratkaisemanoman tilanteen, jossa päähenkilö kamppailee.

Action-lehden vakituiset lukijat, jotka pääosin olivat n. 10–15-vuotiaita lehden ilmestyessä, suhtautuivat lehteensä entusiastisesti vielä kymmenen vuotta jälkeenpäinkin. Tutkimuksessa tuli esiin ero säännöllisten ja satunnaisten lukijoiden välillä: jo yhteiskunnallisessa taustassa: säännölliset lukijat olivat jälkipunk-nuorisoa, työväenluokan poikia, satunnaiset keskiluokkaa. Osoittautui, että säännölliset lukijat tunsivat samastuvansa sarjakuvaan vähemmän kuin satunnaiset. Lisäksi säännöllisten ja satunnaisten lukijoiden arvio lehden sosiaalisesta merkityksestä erosi voimakkaasti: kun satunnaiset lukijat lukivat tarinat tarinoina kytkemättä niitä ulkopuoliseen maailmaan, säännölliset lukijat näkivät tarinat yhteiskunnallisina dokumentteina, jopa yhteiskunnallisena kapinana. Satunnaiset lukijat mainitsivat lehden edustaneen kapinaa vanhempiä kohtaan. Säännölliset lukijat kuvasivat suhdettaan lehteen vahvaksi: lehti oli heille kuin ystävä, Barkerin tulkinnan mukaan jotakin, johon heillä oli vuorovaikutussuhde. He käyttivät lehden tarinoiden "kovia" tilanteita välineenä työstämään suhdettaan ulkomaailmaan ja aikuistumiseensa.

Vuorovaikutuksessa pillee koko Barkerin teorian ydin. Hän ei halua nähdä lukijoita passiivisina vaikutuksen kohteina, eikä myöskään hyväksy ideologian käsitteen sisällöksi jotakin, mikä siirretään jollekin passiiviselle kohteelle. Barkerille ideologia on dialogia. Häntä eivät teoreettisesti tyydytä Vladimir Proppista alkavan strukturalistisen koulukunnan lähestymistavat tarinoin. Hän haluaa lukijan mukaan teoriaan. Hän tosin jättää kokonaan noteeraamana kirjallisuuden re-

septioestetiikan tarjoamat teoreettiset mahdollisuudet lukijan huomioinnattomiksi. Strukturalisteilta Barker siiti löytää kantavimmat rakennuspuut omaan sarjakuvateoriaansa. Eniten hänelle antavat vaikutteita Propp ja Valentin Volosinov (jota myös Mihail Bahtinin pseudonyymiksi arvellaan).

Barkerin teoriassa joukkoviestimillä on valtaa yleisönsä vain sikäli kuin yleisön ja tekstin (laajassa mielessä) välillä on olemassa sopimus. Sopimus lukijan kanssa tarkoittaa, että lukijan kanssa puhutaan, ei lukijalle; eikä sopimusta voi ymmärtää muuten kuin pyrkimällä selvittämään sekä sen, millainen teksti on (kuten strukturalistit) että sen, millainen lukija on, ja millainen on hänen suhteensa tekstiin. Kerronnallinen muoto on elävä muoto, joka sisältää itsensä ja yleisönsä suhteen säännöt. Muoto eiää tuotantosysteemin tuottajan alitajunnassa ja välittää yleisöilleen kutsun tietäntyyppiseen suhteeseen itsensä kanssa. Tekstin merkitys ei ole ainoastaan muodossa, tekstielementeissä ja niiden välisissä suhteissa, vaan tekstin merkitys on sama kuin yleisön ja tekstin välisen vuorovaikutuksen tehtävä. Nämä ovat Barkerin teesit:

1) Kulttuuriobjektin muoto on ymmärrettävä suunnitelmallaan tyyppillisesti edustavalle kuvitteelliselle projektille.

2) Jokaiseen tällaiseen muotoon on kerrostunut joitakin tyyppillisiä sosiaalisia kokemuksia. Tästä seuraa, että sillä on tyyppillinen, "luonnollinen" lukijakunta, ja se on suhteessa määränymiin aspekteihin tämän lukijakunnan elämässä.

3) Kaikki muodot ovat kehittyneet määrätyn kehityshistorian kauna. Nämä tarinat koostuvat yhteen muodon tuottajan ja yleisön välisen vuorovaikutuksen, jonka kautta muoto on kehitetty ja toisinnettu.

4) Tutkiaksemme muotoa meidän täytyy siis Proppin tavoin tutkia muuntumisen säännönmukaisuuksia.

5) Tutkiaksemme lukijoita meidän täytyy aloittaa tunnistamalla "luonnollisen yleisön" piirteet. Tämä vaatii sekä yleisön sosiaalisten piirteiden että kulttuuriobjektin muodon tutkimusta, jotta voidaan määrittää näiden kahden välinen vuorovaikutus, jonka on synnyttänyt objektin muoto ja sen sisältämä ehdotus lukijalle. Täytyy tarkastella sekä sitä, ketkä ovat haikkaita orientoitumaan tarjottuun dialogiin että sitä, millaisiin muunnoksiin he tekstissä silloin joutuvat.

6) Reaktiot muilta kuin "luonnollisilta lukijoilta" edustavat tlettyjä sosiaalisesti määrytyneitä orientaatioita. Ne pitäisi nähdä tarjotun dialogin välttämisenä tai torjumisena, reaktioina, jotka tulevat erilaisista sosiaalista asemista kuin "luonnollisen lukijakunnan" reaktiot.

Mitä uutta Barker esittää? Kyllähän me tiedämme, että kirjastonhoitaja tai opettaja, joka on huolissaan sarjakuvan vaikutuksesta lapseen ("Mahtaako sarjakuvien lukeminen häiritä silmän vasemmalta oikealle suuntautuvan lukemisliikkeen kehitystä?") ei ilmiselvästi ole sarjakuvan luonnollista lukijakuntaa, vaan esittää mielipiteensä tapahtumasta, johon ei itse tahdo osallistua. Barkerin pohjalta tällaisia mielipiteitä on pidettävä hyvin perifeerisinä. Vierestäneuvvoja oleellisiä muuttavia ovat ne, jotka osallistuvat itse prosessiin: lukija ja sarjakuva.

Ellen Kotaner

On vaikea kuvitella Dickens-tutkijaa, joka viis veisaisi Dickensin tuotannosta. Sarjakuvan vaikutuksen tutkijat sen sijaan ovat hämmästyttävän tietämättömiä itse sarjakuvasta – eikä kukaan näytä pitävän sitä todellisenä puutteena heidän tutkimuksissaan. Näin toteaa englantilainen filosofi Martin Barker ryhtyessään selvittämään tapaa, jolla ideologia vaikuttaa meihin. Esimerkkinä ideologian vaikutuksesta hän käyttää sarjakuvaa. Filosofina Barkerilla on kyky esittää kiinnostavia kysymyksiä. Hän kysyy mm.: miksi suurin pelko joukkoviestintän vaikutuksesta kytkeytyy aina tarinoin?

Barker esittelee perusteellisesti erityyppisiä pääasiassa 1970-luvulla tai sen jälkeen ilmestyneitä lasten ja nuorten sarjakuvia. Pienenä moitteena voisi sanoa, että Barkerille sarjakuva näyttää olevan itsestään selvästi lasten ja nuorten viihdemuoto, eikä hän aseta valitsemiaan sarjakuvatyyppejä muun sarjakuvatradiation kontekstiin.

Esiteltyjä sarjakuvia ovat väkivaltaviihteenä pidetty poikien lehti Action; lasten ja nuorten humoristinen kauhusarja Screem Inn; tyttöjen romanttinen sarjakuvalehti Jackie; sekä tyttöjen varhaisnuorisosarjakuvat Bunty ja Tracy. Barker käyttää runsaasti otteita esittelemistään sarjakuvista sekä selostaa niiden juonia antaakseen mahdollisuuden muodostaa käsityksensä kustakin sarjakuvasta. Hän selvittää sarjakuvien tarinatyyppejä, teemoja, julkaisuhistoriaa ja niiden saamaa julkista vastaanottoa sekä